

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

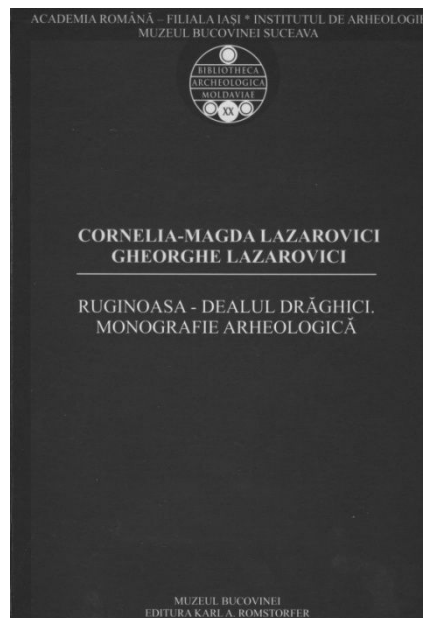
Cornelia-Magda Lazarovici, Gheorghe Lazarovici (colaboratori Corina Ionescu, Volker Hoeck, Senica Țurcanu, Luminița Bejenaru, Maria Știrbu și Ionela Ionescu), *Ruginoasa – Dealul Drăghici. Monografie Arheologică*, Muzeul Bucovinei. Editura Karl A. Romstorfer, Suceava, 2012, 431 p.

Lucrarea prezentată în rândurile următoare valorifică monografic atât cercetările mai vechi, cât și cele mai noi întreprinse pe situl cucutenian din localitatea Ruginoasa, punctul *Dealul Drăghici*. Intrată în literatura de specialitate prin săpăturile arheologice desfășurate în perioada interbelică de către Hortensia Dumitrescu, așezarea în discuție a făcut obiectul unor cercetări arheologice preventive realizate în intervalul 2001-2005 și 2010.

Capitolul I (*Descrierea fizico-geografică*) conține informații legate de aspecte precum: localizarea geografică a localității și a sitului, o descriere a geologiei formațiunilor geografice aflate în zona studiată, menționarea caracteristicilor climei și câteva observații legate de prezența unor izvoare cu apă sărată. Informațiile din text au fost completate cu 14 figuri ce cuprind hărți geografice și geologice, precum și fotografii cu dispunerea geografică a sitului.

În capitolul II (*Istoricul cercetărilor*) sunt definite cele trei etape importante ale cercetărilor efectuate la Ruginoasa – *Dealul Drăghici*: săpăturile Hortensiei Dumitrescu, însoțite de studierea și interpretarea contextului și a materialului arheologic, investigațiile legate de realizarea repertoriului arheologic al județului Iași publicat de V. Chirica și M. Tanasachi, precum și, ultima din punct de vedere cronologic, cercetarea preventivă coordonată de către autorii lucrării de față.

În capitolul III sunt prezentate *Prospectările magnetice*. Acestea au fost executate de două echipe diferite, prima provenind de la Institut für Ur –und Frühgeschichte al Universității Christian-Albrechts din Kiel iar cea de a doua de la Universitatea de Vest din Timișoara. Acest tip de cercetare a condus la identificarea unui interesant sistem de fortificare compus din patru șanțuri. Textul este completat prin 21 de figuri conținând

hărțile rezultate prin prospectările magnetice dar și imagini surprinse pe parcursul desfășurării acestora.

Capitolul IV, cel mai consistent, cuprinde *Descrierea săpăturilor și complexelor*. Pe lângă descrierea realizată foarte amănunțit, autorii oferă și interpretarea contextului arheologic, sub forma unor propuneri de reconstituire a structurilor cercetate, bazate pe observații arheologice și etno-arheologice. De asemenea, s-a încercat și stabilirea, pe cât posibil, a unei cronologii privind perioadele de funcționare pentru structurile studiate. Discuția a fost completată cu diverse observații legate de materialul identificat în cadrul complexelor arheologice. Respectivul observații vizează elemente precum starea de conservare, frecvența, tipul de decor, reutilizarea unor obiecte. Informațiile din text au fost completate cu 114 figuri reprezentând desene și fotografii generale sau de detaliu ale complexelor arheologice și materialului descoperit în interiorul acestora.

Cel de-al cincilea capitol a fost dedicat sistemului de fortificare (*Fortificațiile*). În cadrul acestei părți a lucrării, se încearcă descifrarea manierei de organizare și funcționare a sistemului amintit prin corelarea rezultatelor generate de prospecțiunile magnetice și de săpăturile arheologice. Descrierea contextului arheologic a fost dublată de reconstituiri grafice ce suprapun imaginile din teren, autorii încercând să își prezinte cât mai clar ipotezele. Concluzia acestora a fost că membrii comunității cucuteniene ce au locuit în așezarea din punctul *Dealul Drăghici* au realizat lucrări complexe de fortificare ce au constat în săparea unui șanț, prin valorificarea ingenioasă a structurii geologice a zonei. Refăcut în mai multe rânduri, șanțul a fost dublat de o palisadă. Cele 43 de figuri prezente în paginile capitolului V prezintă imagini de ansamblu și de detaliu cu sistemul de fortificare și fotografii aeriene cu zona cercetată.

Capitolul VI, *Artefacte din diferite materiale*, a fost împărțit în trei segmente (A, B și C). Primul dintre acestea a abordat problemele legate de industria litică, divizată în două ramuri: cioplită și șlefuită. În cadrul studiului au fost determinate tipurile de materie primă prelucrată precum și sursele și posibilele căi de achiziție. Aceste informații au fost completate cu observații de ordin tehnologic și tipologic. O abordare similară întâlnim și în tratarea subiectului legat de prelucrarea materiilor dure animale. Cele patru piese de cupru (două descoperite de către Hortensia Dumitrescu, iar celelalte două din noile săpături) au fost descrise fiecare în parte.

Capitolul VII prezintă informațiile rezultate din investigarea ceramicii. Prima parte (A) este dedicată mineralogiei și chimismului ceramicii cucuteniene descoperită la Ruginoasa. Analiza eşantioanelor ceramice a relevat că arderea a atins temperaturi situate în intervalul 850-1000°C și se realiza în aer liber, în atmosferă constant oxidantă. Sursa de argilă a fost identificată în zona din preajma așezării. Cea de-a doua parte (B) conține analiza propriu-zisă a fragmentelor ceramice. Autorii au stabilit existența a trei mari categorii: ceramica uzuală (17,45%), ceramica semifină (64,58%) și

ceramica fină (17,45%), ilustrate în cadrul a 247 figuri. Fragmentele ceramice au fost analizate statistic, în paginile lucrării fiind redată tabele ce au abordat subiecte precum: amestecul pastei, netezirea ceramicii, culoarea acesteia și tehnica de ardere. O discuție aparte a fost realizată cu privire la maniera de ornamentare.

Plastica a fost tratată în capitolul VIII. Cercetările arheologice desfășurate în situl de la Ruginoasa au condus la formarea unei colecții impresionante compusă din: 118 idoli antropomorfi, 71 idoli zoomorfi, 48 idoli conici, resturi din opt vase antropomorfe și patru zoomorfe, 16 fragmente de altare, un scăunel, două topoare miniaturale, două pintadere, un pandativ *en violon*, plus alte obiecte de mici dimensiuni cu o slabă prezență numerică. Fiecare categorie a fost temeinic descrisă, textul fiind însoțit de 109 figuri ce cuprind atât desene, cât și fotografii ale elementelor de plastică descoperite în punctul *Dealul Drăghici*, dar și ale unor piese similare apărute în alte situri.

Încadrarea cronologică a așezării a fost discutată în capitolul IX. Analiza materialului ceramic a plasat debutul viețuirii umane în așezarea de la Ruginoasa în intervalul Precucuteni III – Cucuteni A2 în vreme ce evoluția sa a fost încadrată în faza Cucuteni A3.

În capitolul X, intitulat *Paleofauna și unele aspecte ale economiei animaliere ale comunității de la Ruginoasa–Dealul Drăghici*, sunt prezentate rezultatele analizei resturilor faunistice (8205 piese). În cadrul acestora s-a remarcat neta predominanță a celor provenite de la mamifere domestice (84%) față de cele sălbatice (16%). Alături de mamifere a fost atestată existența unor resturi aparținând moluștelor, reptilelor și păsărilor.

Ultimul capitol (XI) conține concluziile autorilor. Acestea reunesc date despre toate subiectele tratate în monografia sitului *Ruginoasa–Dealul Drăghici*: localizarea așezării, ocupațiile locuitorilor, arhitectura, sistemul de fortificare, meșteșuguri, plastica, relația cu alte comunități și cronologie. Capitolul nu a fost încheiat fără a se sublinia necesitatea continuării cercetărilor în vederea clarificării unor subiecte încă insuficient documentate, legate de cele mai vechi complexe, construirea șanțurilor de apărare și relația dintre acestea.

În partea de final se regăsesc lista bibliografică, rezumatul în limba engleză și lista figurilor, la rândul său realizată în limba engleză.

Monografia *Ruginoasa–Dealul Drăghici* valorifică cercetările preventive derulate în perioada 2001-2005 și anul 2010. Autorii săi nu au omis să analizeze nici materialul rezultat din primele săpături, efectuate de către Hortensia Dumitrescu. Demersul acestora este unul interdisciplinar, partea arheologică fiind întregită de prospecțiunile magnetice, studiul arheozoologic și studiul tehnologic al artefactelor din piatră și materii dure animale. Rămâne ca, așa cum precizează și cei doi autori în cadrul textului, informațiile obținute să fie completate și prin obținerea unor date de cronologie absolută.

Florian MIHAIL

*Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”,
Str. Progresului, nr. 32, 820009, Tulcea*

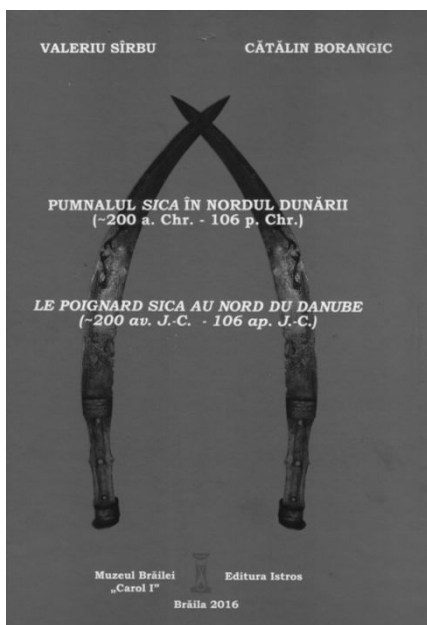
Valeriu Sârbu, Cătălin Borangic, *Pumnalul sica în nordul Dunării: (~200 a. Chr. – 106 p. Chr.) – semiotica marțială a puterii = Le poignard sica au nord Danube: (~200 av. J.-C. – 106 ap. J.-C.) – sémiotique martiale du pouvoir*, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2016, 247 p., 37 fig. (ISBN: 978-606-654-188-6)

Apariție recentă în bibliografia de specialitate, volumul bilingv (română-franceză) tratează o categorie de obiecte, așa cum reiese și din titlu, pumnalele de tip *sica*. Întrucât informațiile despre acestea nu sunt suficiente și chiar și cele care există deja sunt dispersate în diverse publicații, s-a considerat necesară și utilă alcătuirea unui volum al descoperirilor din zona balcanică, care să cuprindă catalogul și discuțiile asupra acestuia. Dat fiind volumul mare de informații, dar și complexitatea subiectului, conținutul a fost împărțit în două publicații, aceasta fiind prima dintre ele cu o analiză a descoperirilor din zona de la nord de Dunăre, fără a decide astfel o limită geografică, așa cum țin să menționeze și autorii încă din primele rânduri.

La începutul lucrării se aduce în prim plan problema descoperirii acestor artefacte, multe dintre ele fiind recuperate sau identificate din și în colecții private sau prezența în număr mare în mediul online (pe site-uri care se ocupă cu tranzacțiile de antichități). Autorii menționează că, deși informația arheologică și istorică nu mai este atât de precisă (uneori lipsind în întregime), au fost luate în considerare, mai ales din punct de vedere statistic, pentru a oferi o imagine mai clară asupra distribuției acestora în spațiul balcanic.

Primul capitol (p. 13-17) cuprinde un istoric al cercetărilor privitor la pumnalele *sica*. Aflăm astfel că subiectul a fost tratat prea puțin la începutul sec. XX, menționându-se doar câteva descoperiri, în special cele din context funerar, fără a se insista. Deși în a doua parte a sec. XX crește interesul pentru istoria militară, bibliografia privind armamentul rămâne în continuare insuficientă (și mai ales în spațiul românesc). Abia după anul 2000 încep să apară câteva studii în această privință, observându-se încă o dată necesitatea unui exemplu ca cel al volumului de față.

Cel de-al doilea capitol (p. 19-24) este compus din trei subcapitole. Primul prezintă izvoarele scrise în care se regăsesc mențiuni despre pumnalele *sica*, sau ceea

ce ar fi putut fi reprezenta un pumnal de acest tip. Al doilea subcapitol cuprinde câteva exemple iconografice ale acestor arme, sub diferite forme (sculpturi, picturi murale, reprezentări pe vase etc.). O scurtă mențiune este considerată necesară, anume că trimiterea la figuri este greșită în cazul vasului krater din bronz descoperit la Balčik, acesta găsindu-se la fig. 6/4a-b și nu 6/1a-b. Ultimul subcapitol, denumit „Dosarul arheologic”, prezintă evidențele arheologice și modul în care s-au păstrat, structurate în trei etape, aceleași menționate în istoricul cercetării.

Analiza descoperirilor reprezintă subiectul celui de-al treilea capitol (p. 25-40) structurat, de asemenea, în mai multe subcapitole. Primul descrie metodologia urmată, punându-se accent pe eforturile necesare documentării oricărui material arheologic (parcursarea bibliografiei, identificarea pieselor în depozitele muzeelor etc.). Cronologia este discutată în cel de-al doilea subcapitol, sec. II–I a.Chr. reprezentând perioada în care acestea sunt întâlnite. O problemă este ridicată de reprezentarea de pe Columna lui Traian a suicidului lui Decebal, care folosește un pumnal curbat. Explicația în cazul rarității pumnaletor de tip *sica* în acea perioadă, în viziunea autorilor, e în strânsă legătură cu orizontul funerar. Mai exact, lipsa mormintelor în sec. I p.Chr. poate fi un indiciu al numărului redus al acestora, întrucât astfel de arme au fost descoperite foarte rar în locuri de cult sau așezări.

În cadrul celui de-al treilea subcapitol sunt discutate caracteristicile morfologice. Analiza acestor pumnale a permis rediscutarea și nuanțarea tipologiei anterior folosite, păstrându-se însă încadrarea în trei tipuri: A, B, C. Totodată, se are în vedere și utilitatea acestora, cum erau realizate sau modul în care acestea puteau circula și rolul pe care îl puteau avea (spre exemplu, acela de trofeu). Primul tip (A) este cel mai timpuriu, având caracteristici sugerate de lipsa ornamentației pe lamă, dar și a butonilor terminali. Cel de-al doilea tip (B) este reprezentat de pumnale scurte, având lama decorată cu simboluri incizate. Se discută în acest caz, dată fiind morfologia similară, existența unui stil, meșter sau atelier care să fi vehiculat acest tip de pumnal. Al treilea tip (C) este cel mai răspândit din punct de vedere geografic și statistic. Acestea sunt mai bine executate, având lama prelungă, decorată schematizat, dar mânerul extrem de elaborat la unele exemplare. Se observă o relativă standardizare a acestora. Sunt discutate și câteva exemple de teci sau fragmente de teacă descoperite fără a se mai fi păstrat și arma propriu-zisă. Unele pumnale asemănătoare celor de tip *sica* (copii ale acestora) sunt încadrate într-un tip diferit (D), neavând însă elemente morfologice distinctive. Originile, legăturile și dispersia pumnaletor de tip *sica* fac subiectul celui de-al patrulea subcapitol.

În capitolul IV (p. 41-47) este prezentat grupul Padea-Panaghiurski Kolonii, denumit după cele două situri aflate la sudul și nordul Dunării: Padea, în jud. Dolj, România și Panaghiurski-Kolonii, în Bulgaria. Aceste două situri au ca punct comun

asocierile de artefacte și practicile funerare specifice (depunerea defuncțiilor în morminte de incinerare împreună cu armele etc.). Se discută în acest capitol despre caracterul etnic dar se ridică și problema aspectului nomad sau sedentar al acestora. Analizând dovezile arheologice, autorii înclină să le atribuie fondului dacic, mai mult decât celui scordisc, prezentând în acest sens câteva argumente și sugerând redenumirea fenomenului.

Capitolul V (p. 49-56) însumează rolul și modul în care era folosit pumnalul, analizând eficacitatea acestuia și rolul de „a treia armă”, după suliță și spadă, dar și acela ceremonial. Se insistă asupra utilizării acestuia, în situații speciale, ca lovitură de grație asupra dușmanului, ori ca ultimă soluție, dar și întrebuințarea sa pentru o moarte onorabilă, anume sinuciderea. În partea a doua a capitolului se aduce în prim-plan problema ornamenticii pumnalelor, dar și rolul spiritual al acestor arme, data fiind funcția redusă (ca o ultimă soluție) de instrument de ucis. Rolul de obiect de prestigiu este evidențiat atât de prezența unor astfel de obiecte în mormintele războinicilor, dar și de descoperirea lor în complexe fără material osteologic.

În cel de-al șaselea capitol (p. 57-62) ni se prezintă rezultatele unui proiect de arheologie experimentală care a presupus fabricarea mai multor pumnale de tip *sica* și verificarea eficienței acestora. Sunt prezentate etapele parcurse pentru realizarea unei astfel de replici, timpul de execuție, metodele folosite, dar și produsul finit. Totodată se prezintă și experimentul prin care aceste arme au fost testate și metodele cele mai eficiente de utilizare, împreună cu concluziile la care s-a ajuns în urma simulărilor.

Așa cum era firesc, spre finalul volumului sunt expuse concluziile inițiale obținute în urma studierii acestor artefacte și câteva date de natură statistică (p. 63-66).

Catalogul pieselor (cap. VII, p. 67-92) conține un număr de 60 piese și este structurat după cum urmează: tipul piesei, locul descoperirii, modul descoperirii, contextul arheologic, proprietarul, numărul de inventar, dimensiunile, datarea, comentariile și observații personale asupra obiectelor și bibliografia.

Nu puteau să lipsească abrevierile și lista bibliografică. Alături de acestea, indicii de nume proprii și ilustrația înlesnesc studierea și aprofundarea subiectului, făcând ca, nu numai specialiștii, dar și o persoană neavizată să fie interesată și să înțeleagă rolul major al pumnalelor de tip *sica* în rândul războinicilor geți și daci.

Diana Andreea STAN

*Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”,
Str. Progresului, nr. 32, 820009, Tulcea*